

YASAMA ORGANININ BÜTÇE GÖZETİMİNİN BÜTÇE SAYDAMLIĞI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELER ÜZERİNE AMPİRİK BİR ANALİZ

THE IMPACT OF BUDGET OVERSIGHT OF THE LEGISLATURE ON BUDGET TRANSPARENCY: AN EMPIRICAL ANALYSIS ON DEVELOPING COUNTRIES

Nazlı KEYİFLİ¹

ÖZ

Kamu mali yönetimi anlayışında yaşanan değişim ve dönüşümün yansımalarından biri de bütçe kararlarının etkili ve verimli bir şekilde uygulamaya geçirilmesidir. Bu durum bütçe saydamlığı ile bütçenin uygulama sonuçlarına ilişkin hesap verilebilirliğin giderek önem kazanmasına neden olmuştur. Bu kapsamda yasama organının bütçe üzerindeki gözetiminin ve bütçe saydamlığının sağlanmasındaki işlevinin güçlendirilmesine yönelik çabalar da tüm dünyada artmaktadır. Bu çalışmada, yasama organı tarafından bütçenin hazırlık, uygulama ve uygulama sonrası süreçlerinde gerçekleştirilen bütçe gözetiminin bütçe saydamlığı üzerindeki etkisi araştırılmaktadır. Uluslararası Bütçe Ortaklığının 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarında yayımlanan Açık Bütçe Anketi verilerinden yararlanılarak gerçekleştirilen çalışmanın örnekleme ise bu yıllar için verilerine eksiksiz ulaşılabilen gelişmekte olan 64 ülkeyi kapsamaktadır. Analizde bütçe saydamlığı endeksi bağımlı; yasama organının bütçe gözetimi, demokrasi düzeyi, kişi başına GSYİH, devletin etkinliği

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi İİBF, Maliye Bölümü, nazlikeyifli@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0589-8089

Gönderim Tarihi/Submitted: 10.03.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested: 24.03.2021

Son Revizyon Tarihi/Last Revision Received: 11.04.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 13.04.2021

Atıf/To Cite: Keyifli, Nazlı (2021), Yasama Organının Bütçe Gözetiminin Bütçe Saydamlığı Üzerindeki Etkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Ampirik Bir Analiz, Sayıştay Dergisi, 32 (120): 59-87

ve siyasi ayrışma verileri bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Yatay kesit ve panel veri analizleri kullanılarak yapılan analizler sonucunda yasama organının bütçe gözetimi ve bütçe saydamlığı arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğu ve incelenen dönemlerde bu ilişkinin istikrarlı şekilde sürdüğü tespit edilmiştir.

ABSTRACT

One of the reflections of the change and transformation in the understanding of public financial management is the effective and efficient implementation of budget decisions. This situation has led to the increasing importance of budget transparency and accountability regarding the implementation results of the budget. In this context, efforts to strengthen the oversight of the legislature over the budget and its function in ensuring budget transparency are increasing all over the world. The study aims to investigate the impact of the legislative budget oversight during the preparation, implementation and post-implementation processes of the budget on budget transparency. The sample of the study, which was conducted using the Open Budget Survey data of the International Budget Partnership published in 2012, 2015, 2017, and 2019, includes 64 developing countries whose data for these years can be fully accessible. In the analysis, the budget transparency index was used a dependent variable. Data on the legislative budget oversight, level of democracy, GDP per capita, government effectiveness and political fractionalization were used as independent variables. As a result of the analysis using cross-section and panel data analysis, strong relationship was found between the legislature's budget oversight and budget transparency, and this relationship continued consistently during the periods examined

Anahtar Kelimeler: Bütçe Saydamlığı, Bütçe Gözetimi, Yasama Organı

Keywords: Budget Transparency, Budget Oversight, Legislative Body

GİRİŞ

Günümüzde modern demokratik sistemin önemli bir unsuru olan ve doğası gereği siyasal bir belge özelliği taşıyan bütçeler, siyasal tercihler doğrultusunda toplumsal ihtiyaçların hangi ölçülerde ve hangi araçlarla karşılanacağını, kamusal hizmetlerin hangi öncelikler ve ilkeler çerçevesinde sunulacağını belirlemektedir. Devlet yönetiminin temel yapı taşlarından biri olan harcama yapma ve gelir toplama yetkisi, bütçe kanalıyla siyasal otoriteye devredilmektedir. Böylelikle toplumsal karar alma sürecinin en temel belgelerinden biri olan devlet bütçesi, vatandaş ile devlet arasındaki karşılıklı taahhütlerin yanı sıra ekonomik ve sosyal gelişmenin yönünü ve çerçevesini de ortaya koymaktadır.

Genel olarak devlet bütçesi, belli bir dönem içinde devletin gelir ve giderlerinin önceden tahmin edilerek uygulandığı mali, sosyal ve hukuki bir

doküman niteliği taşımaktadır. Devletler, bütçeler aracılığıyla ekonomik istikrar, gelir dağılımında adalet, ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlama gibi birçok makroekonomik amacı yerine getirebilmektedir (Egeli ve Özen, 2017: 17). Ayrıca devlet bütçesi, bir ülkedeki otoritenin belirli koşullar altında kamu kurumlarına kaynak sağlamasının genel çerçevesini ve karşılıklı sorumluluk ilişkisini düzenleyen, hatta taraflar arasında karşılıklı gözetimlerin yapılabilmesine olanak sağlayan bir sözleşme özelliğine sahiptir.

Siyasi bir nitelik taşıyan bütçelerden önceden belirlenmiş ölçütler doğrultusunda kamu gelirlerinin adaletli bir şekilde toplanması ve toplumsal ihtiyaçlar temelinde kamu harcamaları kanalıyla kamu yararını maksimum düzeye ulaştıracak şekilde tahsisinin sağlanması beklenir. Kamu gelirlerinin kimlerden toplanacağını ve kamusal hizmetlerin ya da kamu hizmetlerinin kimler için yapılacağını gösteren bütçeler üzerinde halkın söz sahibi olması gerektiği kabul edilmektedir. Literatürde bütçe hakkı olarak ifade edilen bu durumun hayata geçirilmesi açısından saydamlık ve hesap verilebilirlik ilkeleri çok önemli rol oynamaktadır. Temsili demokrasi anlayışı bağlamında halkın vekillerinden oluşan yasama organının siyasi kararlar ile plan ve program süreçlerine katılımı, bütçe uygulamalarının ve sonuçlarının düzenli gözetimini ve hesap verme sorumluluğunu güçlendirmektedir. Bütçe ile amaçlanan hedeflere ulaşmayı kolaylaştıran bu durum, bütçe ile ilgili tüm süreçlerin saydam ve anlaşılabilir olmasını sağlamakta (Koçdemir ve Yılmaz, 2020: 73); aynı zamanda vatandaşın güven ve memnuniyet düzeyini de olumlu etkilemektedir.

Yapılan araştırmalar bütçe şeffaflığının, kamu mallarının ve kamu fonlarının verimli bir şekilde tahsis edilmesini garanti ettiği için hükümetin hesap verebilirliğini ve kamu güvenini güçlendirmeye yardımcı olduğunu göstermektedir (Hu vd., 2020: 2). Bu çerçevede, bütçe süreçlerinin gözetimi ile saydamlık arasında güçlü bir bağ olduğu düşüncesinden hareketle çalışmada yasama organı tarafından yapılan bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişki analiz edilecektir. Analiz 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarına ilişkin açık bütçe endeksi verileri kullanılarak gelişmekte olan 64 ülke üzerinden gerçekleştirilecektir. Çalışmanın amacı, yasama organının bütçe gözetiminin bütçe saydamlığı üzerindeki etkisini ve anlamlılığını ortaya koymaktır.

1. BÜTÇE SAYDAMLIĞI VE YASAMA ORGANININ BÜTÇE GÖZETİMİ: TEORİK İNCELEME

Devletlerin benimsemiş olduğu kamu mali yönetim anlayışı yirminci yüzyılda önemli bir değişim ve dönüşüm sürecine girmiştir. Bunda devletlerin eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi yeni asli görevler üstlenmesiyle kamu harcamalarının hızla artması, sosyal devlet anlayışının benimsenmesi gibi nedenler etkili olmuştur. Bu değişimle birlikte hızlı artış gösteren kamu harcamaları, ülkelerin mevcut gelir kaynaklarıyla finansmanını giderek güçleştirmiş ve ülkeleri ciddi bütçe açıklarıyla yüzleşmek durumunda bırakmıştır.

Halkın artan talep ve beklentilerinin kamu idarelerince karşılanmasını sağlayacak yeterlikte ekonomik ve siyasal mekanizmaların bulunmaması ve yönetim araçlarının etkisiz kalması, zaten kıt olan kaynakların optimal olmayan dağılımını kaçınılmaz kıldığı gibi, yönetime duyulan güvenin azalmasına, siyasal belirsizliklere ve kriz ortamlarına zemin hazırlamaktadır (Köse, 2012: 94). Bu tür olumsuzluklar, ülkeleri çeşitli çözüm arayışlarına yöneltmiş ve kamu mali yönetiminde bütçe reformlarına ilişkin uygulamaları yaygınlaştırmıştır. Bu bağlamda; IMF, DB, OECD gibi uluslararası kuruluşların da yardımıyla hükümetin rolündeki komuta odaklı bir otoriteden hizmet odaklı bir organizasyona geçişi savunan yeni kamu yönetimi anlayışı yükselmiş ve kaynakların kullanımında etkinlik ve verimlilik, çıktı ve vatandaş odaklı yönetim, çok yıllık bütçeleme, stratejik planlamaya dayalı performans esaslı bütçeleme, hesap verilebilirlik ve bütçe saydamlığı gibi konular ön plana çıkmış ve vatandaşların kamu otoritesinden ve sunduğu hizmetlerden memnuniyet düzeyi önem kazanmıştır (International Budget Partnership, 2019: 11; Hu vd., 2020: 2).

Yeni kamu yönetimi anlayışına uygun olarak ülkeler kamu mali yönetimlerinde bütçe saydamlığına yönelik reformlar geliştirmiş, yasama organı tarafından gerçekleştirilen bütçe gözetim işlevinin etkinliğini artırıcı ve hesap verilebilirliği güçlendirici tedbirler almışlardır. Zira saydam bir bütçeye sahip ülkelerde kaynakların tahsisinin denetimi düşüncesi kamu görevlileri üzerinde etkili olacağından kötü ya da yanlış kaynak kullanımına yol açacak uygulamaların önüne geçilecektir (Cameroon ve Budget Inquirer, 2013: 1). Böylelikle vatandaşların bütçenin saydamlığına ve yönetime güvenleri artacak ve bu da vatandaşların vergi ödeme davranışları üzerinde olumlu bir etki ortaya çıkaracaktır (Kayalidere ve Master Özcan, 2014: 224). Bir başka ifadeyle bütçe saydamlığı ile hesap verilebilirlik ve katılımçılık sağlanarak devletin gelirleri de artmış olacaktır.

Hu ve diğerleri (2020), şeffaflığın ve vergilerin iyi yönetim ihtiyacını güçlendirdiğini ve vergi mükelleflerinin kamu malları ve hizmetleri için ne kadar ödediklerini anlamak amacıyla bütçe hakkında daha fazla bilgi istediklerini ifade etmektedir. Bütçe saydamlığı kavramını ortaya koyan Kopits ve Craig (1998: 17), bütçe saydamlığının iki yönü olduğuna işaret etmişlerdir. Birincisi, bütçe ile ilgili tüm belgelerin ulaşılabilir, eksiksiz ve tam zamanında sunulmasının yanı sıra belgelerde yer alan bilgilerin ve hükümetin öngörmüş olduğu mali hedeflerin anlaşılır olması, ikincisi ise vatandaşların farklı türden harcamaların tahsisi ve gelirlerin toplanması ile ilgili bilgilere erişiminin kolay olması gerektiğidir. Bütçe saydamlığı, kısaca, ilgili tüm mali bilgilerin zamanında ve sistematik bir şekilde tam olarak açıklanması olarak tanımlanabilir (OECD, 2002: 8).

Bu bağlamda saydamlık, hükümetlerin kamusal taleplere cevap verme eğiliminin yanı sıra meşruiyet ve sosyal kabulü sembolize etmektedir. Özellikle vatandaşlardan toplanan vergilerin tahsisi ve kullanımı, ulusal ekonomi ve insanların geçim kaynakları ile ilgili olduğundan hükümetlerin bütçe bilgilerinde daha fazla saydamlık gerektirir (Hu vd., 2020: 2). Daha fazla saydamlık, mali istikrarı teşvik ederek kamu sektörünün işleyişini iyileştirecek ve özel sektör için uygun ekonomik ortamı sağlayacak ekonomik yönetim düzenlemelerini gerçekleştirmenin bir yolu olarak görülmektedir (Heald, 2003: 723). Ancak bütçeler genellikle karmaşık bir yapıdadır ve saydamlığı yeterince sağlamazlar. Bütçelerin saydamlıktan uzaklaşması kamu hizmetlerinin yararlarının abartılmasına, vatandaş üzerinde oluşan vergi yükünün gizlenmesine, kamu borç ödemelerinin düşük hesaplanmasına ve kamu maliyesinde bozulmalara neden olabilmektedir (Cansız, 2000: 269).

Bütçede saydamlık sağlanmadığı takdirde kamu hizmetlerinin sunumunda etkinlik azalır, devlet ve vatandaş arasında güven ortamı zedelenir, sunulan hizmetlerin maliyetlerinin artmasının bir sonucu olarak devletin ihtiyaç duyduğu finansman kaynaklarının bulunması zorlaşır. Bu tür bir durumda devlet temel görevlerini yapamaz hale gelir (Atiyas ve Sayın, 2000: 30). Bu gibi olumsuzlukların ortaya çıkmaması adına devletlerin bütçe sürecine ilişkin etkin bir saydamlık mekanizması ortaya koymaları gerekmektedir. Bunun için vatandaşlar milletvekillerini dolayısıyla yasama organını görevlendirmişlerdir (Dülger, 2007: 68).

"Bütçe hakkı"nın hükümdarlardan halkın temsilcilerinden oluşan parlamentolara geçmesi, bütçenin uygulama sonuçlarının denetlenmesini de

zorunlu kılınmış ve yasama organının yetki ve sorumlulukları arasında denetim önemli bir yer tutmaya başlamıştır (Köse, 2020:12). Yasama organı, bütçe saydamlığını sağlamanın yanı sıra hükümetin kamu gider ve gelirlerini ne kadar etkili, verimli ve etkin kullandığını gözetlemektedir. Başka bir ifadeyle yasama organı kamu gelir ve giderlerinin planlanan şekilde yapılıp yapılmadığını inceleyerek bütçe gözetimi yapmaktadır (House of Commons, 2017: 4). Yasama organı, aynı zamanda hükümetlerin bütçeyi kendi çıkarları doğrultusunda kullanmasının önüne geçmek için de bütçe ve hükümetler üzerinde gözetim yapmaktadır. Böylelikle yirminci yüzyılda giderek artan bütçe açıkları, yolsuzluklar gibi olumsuzluklar, makroekonomik kırılganlıklar, zayıf mali performansın iyileştirilmesi, devletlerin ve kurumların daha güçlü, güvenilir ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması ve kaynak israfının giderilmesi adına ülkeler kamu mali yönetimlerinde bir dizi reformu hayata geçirmişlerdir (Kıral ve Akdemir, 2019: 108; Köse, 2020: 11). Bu reformların önemli bir yansıması da yasama organının bütçe sürecindeki gözetim işlevinde yaşanmıştır.

Genel olarak gözetim, kamu politikası uygulamalarının gözetilmesi ve izlenmesi olarak adlandırılır (Dolan vd. 2014: 1). Hükümetin yasama organından aldığı yetki ve izinleri doğru şekilde kullanıp-kullanmadığı da gözetim işlevi ile değerlendirilmektedir. Şüphesiz temsili demokrasilerde gözetim işlevi yasama organı tarafından yerine getirilmektedir. Yasama organı tarafından yerine getirilen gözetim işlevi doğrultusunda hükümetin yasama organından aldığı talimatlara sadık kalması sağlanarak kamu kaynaklarının nerelere harcandığı kontrol edilmektedir (Pelizzo ve Stapenhurst, 2014: 17). Bütçeler ise kamu kaynaklarının yasal çerçevesini oluşturan mekanizmalar olarak; topluma hangi kamu hizmetinin sunulacağı ve bu hizmetlerin nasıl finanse edileceğinin ortaya konulmasına aracılık etmektedir (Mikesell, 2010: 41).

Yasama organı tarafından yapılan bütçe gözetimi; kamu parasının verimli ve etkin bir şekilde nasıl harcanması gerektiği ve kamu parasına ilişkin nasıl kararlar alınması gerektiği yanında harcama sürecinin ne kadar etkili olduğunun değerlendirilmesi, sorgulanması ve analiz edilmesini de kapsayan detaylı bir süreci ifade etmektedir (House of Commons, 2017: 4). Bütçeleme bir süreçtir ve bu süreç birbirine bağlı ve karmaşık birçok bileşenden oluşmaktadır. Dolayısıyla kamu parasının hangi amaçlara hizmet ettiğinin ve hükümetin planladığı politikaların öngörülen şekilde sonuçlanıp sonuçlanmadığının yasama organı tarafından düzenli olarak gözetilmesi gerekmektedir (OECD, 2017: 65). Çoğu

ülkede yasama organının rolü, gelirleri ve harcamaları incelemek, yetkilendirmek ve bütçenin uygun şekilde uygulanmasını sağlamaktır (Stapenhurst vd., 2008). Bu çerçevede, yasama organı, çeşitli araçlar yardımıyla hükümet tarafından alınan kamu politikalarının etkili, verimli ve ekonomik şekilde uygulanıp uygulanmadığını gözetleyebilmektedir.

Bütçe gözetimi, bütçenin uygulanmasından önceki dönemi de kapsamaktadır. Uygulama öncesi bütçe gözetiminde, yasama organının bütçe politikalarının içeriği konusunda da yetkisi vardır. Bütçe gözetimi, bütçe tasarısının onaylanması ve uygulanması süreci ile uygulama sonuçlarını da kapsamaktadır (Wehner ve Byanyima, 2004: 53; Chohan, 2017: 1). Bütçe uygulama sürecinde pek çok ülke bütçedeki ilerlemeyi görebilmek için raporlar/dokümanlar hazırlamaktadır. Hazırlanan ve yasama organının onayına sunulan raporlar, kabul edilen bütçe gelir gider tahminleri ile gerçekleşme sonuçlarının uyumunu görebilme olanağına sahip olunması ve erken önlemler alınması konusunda yasama organına yardımcı olur. Yasama organı bu yolla bütçenin uygulanmasını takip ederek hedeflerine ne kadar yakınlaştığını tespit eder (Wehner, 2007: 316). Yasama organının uygulama sonrası gözetimi ise sadece bütçesel prosedürleri iyileştirmeye, bütçe politikasının niteliğine odaklanılarak bütçesel hedeflere ne kadar ulaşıldığını değerlendirmeye yöneliktir (Lienert, 2005: 7).

Öte yandan, yasama organının bütçe gözetimini etkin bir şekilde yürütebilmesi için bazı unsurlara sahip olması gerekmektedir. Öncelikle yasama organı bütçe üzerinde yeterli anayasal güce sahip olmalıdır. Yasama organına bütçe kanun tasarısını sağlıklı bir şekilde gözetleyebilmesi (bilgi edinmesi ve bütçeyi koordine etmesi) için makul bir süre verilmelidir (Wehner, 2010: 39). Ancak ülkenin savaş, ekonomik kriz, büyük doğal afet yaşaması ya da hükümetin bütçeyi mali yılbaşına kadar yetiştirememesi gibi olağanüstü durumlarda yasama organı oluşturulacak yeni bir bütçe kanun tasarısını analiz etmeye ilişkin yeterli zamana sahip olamayacağından kamu hizmetlerinin aksamaması için geçici bütçe uygulamalarına gidilmektedir (Lienert ve Jung, 2004: 97). Ayrıca etkin bir bütçe gözetimi için yasama organı güçlü komisyonlara sahip olmalıdır.

Bütçe gözetiminin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesinin bir diğer koşulu da bütçe süreçlerine ilişkin kararların doğru, güncel ve kapsamlı bilgilere dayalı olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, yasama organı bütçe aşamalarına ilişkin yüksek nitelikli bilgi donanımına sahip olmalıdır. Yasama organı bütçe aşamalarında yeterli bilgi donanımına sahip olmadığı takdirde hükümetin bütçe aracılığı ile hedeflediği

kamu politikalarının anlaşılması ve değerlendirilmesi zorlaşmaktadır (Wehner, 2006b: 84). Dolayısıyla, hem yasama organının bütçeyi sağlıklı gözetleyebilmesi hem de kamuoyunun kamu politikalarına ilişkin tüm süreçlerden haberdar olması adına hükümetin bütçe raporlarını anlaşılır, eksiksiz ve zamanında sunması gerekir. Bu durum mali saydamlık, iyi yönetim ve hesap verilebilirlik konularında önemli gelişmelerin sağlanmasında faydalı olmuş ve yasama organının hükümetin bütçe süreçlerini daha etkili gözetmesi ve denetlemesine imkân sağlamıştır. Bu çerçevede, OECD'nin 2002 yılında ülkelerin bütçe saydamlıklarını arttırmalarına ilişkin yayınladığı raporda, mali yıl bütçesinin kabul edilmesinden önce ön bütçe raporu, bütçenin uygulama aşamasında yıl ortası bütçe raporu ve bütçenin uygulama sonrası aşamasında ise yıl sonu raporu gibi bütçeye ilişkin raporların parlamentoya sunulmasının önemli olduğu belirtilmiştir (OECD, 2014: 3).

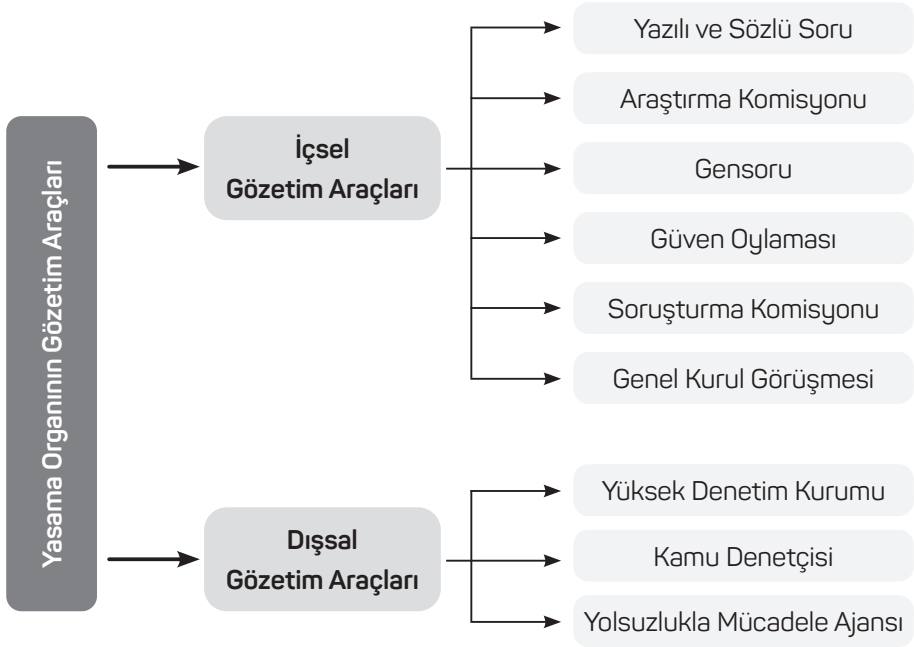
Şüphesiz etkin bir bütçe gözetimi, devletlere hem kamu politikaları ve programlarının geliştirilmesi hem de bu politika ve programlara meşruiyet kazandırılması açısından fayda sağlamaktadır (West ve Cooper, 1989: 602). Ancak bütçe gözetiminin devletler üzerindeki etkinliğinin derecesi, benimsenmiş olan yönetim sistemlerine göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin parlamenter sistemlerde hükümetin yasama organını feshedebilme gücü vardır. Bu durum yasama organı üzerinde yürütme organının önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermekte olup yasama organı tarafından yapılan gözetimi zayıflatabilmektedir. Ancak, başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde yasama ve yürütme birbirinden bağımsız organlar olduğundan bu sistemde gözetim fonksiyonu önemli bir kontrol mekanizması olarak kullanılmaktadır (Friedberg ve Hazan, 2012: 7). Esasen parlamenter sistemler, başkanlık ve yarı-başkanlık sistemlerine göre gözetim araçları konusunda daha fazla donanımına sahiptir (Pelizzo ve Stapenhurst, 2004: 19). Ancak, yasama organı tarafından yapılan gözetim ve hesap verilebilirlik başkanlık sistemlerinde daha fazladır (Martin, 2013: 10).

Yasama organı uygulama öncesi bütçe gözetimini bütçenin hazırlık ve onaylanma aşamalarında, uygulama anı bütçe gözetimini bütçenin uygulama aşamasında, uygulama sonrası bütçe gözetimini ise bütçenin denetlenmesi aşamasında gerçekleştirmektedir. Yasama organı, bütçe aşamalarındaki gözetimi çeşitli gözetim araçlarından istifade ederek yerine getirmekte; tek bir gözetim aracı kullanabileceği gibi birden fazla araç da kullanabilmektedir. Yasama organının bütçenin hangi aşamasında hangi gözetim araçlarını kullanarak etkin bir bütçe gözetimi yapabileceği ülkelerin siyasi, kurumsal ve hukuki özelliklerine bağlıdır (Dikmen, 2019: 71).

Yasama organının gözetim araçları, içsel ve dışsal araçlar olarak iki gruba ayrılmaktadır. Bunlardan; yazılı ve sözlü soru, araştırma komisyonu, gensoru, güven oylaması, soruşturma komisyonu ve genel kurul görüşmeleri içsel gözetim araçlarını ifade ederken, yüksek denetim kurumu (Sayıştay), kamu denetçisi (Ombudsman) ve yolsuzlukla mücadele ajansları dışsal gözetim araçlarını ifade etmektedir (Pelizzo ve Stapenhurst, 2004; Yamamoto, 2007). Bu araçlar kanalıyla yasama organının gözetim etkinliği artmakta, yolsuzluklar azaltılmakta, bütçe saydamlığı ve hesap verilebilirlik sağlanarak kamu politikalarının meşruiyeti artmaktadır. Ayrıca bu araçlarla vatandaşlar, vekillere devretmiş oldukları yetkinin kurallara uygun kullanılıp kullanılmadığını sorgulayabilmektedir.

Şekil 1'de yasama organının gözetim araçları gösterilmektedir.

Şekil 1: Yasama Organı Gözetim Araçları

Kaynak: Pelizzo ve Stapenhurst (2004), Yamamoto (2007)'dan esinlenilerek oluşturulmuştur.

2. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Bütçe saydamlığı akademik ve pratik anlamda önem kazandıkça, bütçe saydamlığına ilişkin önemli bir literatür de ortaya çıkmıştır. 1990'lerden sonra pek çok ülke, ekonomik ve mali sorunlarla mücadele edebilmek amacıyla saydamlığı ön planda tutan bütçeler hazırlama yoluna gitmişlerdir. Bu uygulamayla birlikte son yıllarda literatürde saydamlığın mali boyutu ile ilişkili olan bütçe saydamlığı üzerine hem bilim insanları hem de uluslararası kuruluşlar tarafından birçok çalışma yürütülmüştür.

Örneğin, Bellver ve Kaufmann (2005) çalışmalarında bütçe saydamlığı ile kamusal hizmet sunum etkinliği ve hesap verme gibi çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Çalışmada regresyon analizi kullanılmış ve 194 ülke için bütçe saydamlığı endeksi geliştirilmiştir. Ayrıca, yapılan analizde bütçe saydamlığının insani gelişme göstergeleri ile pozitif, yolsuzluk ile negatif ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Benito ve Bastida (2009) 41 ülkeyi ve 2003 dönemini kapsayan çalışmalarında, mali saydamlık ile siyasal katılım ve bütçe dengesi arasındaki ilişkiyi araştırmış olup, korelasyon analizi sonucuna göre mali saydamlık ile siyasal katılım ve bütçe dengesi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif ilişki tespit etmişlerdir. Kayalidere ve Mastar Özcan (2014) tarafından yapılan, 38 ülkeyi ve 2006-2012 dönemini kapsayan çalışmada bütçe saydamlığı, yolsuzluk ve ekonomik özgürlük arasındaki ilişki araştırılmıştır. Yapılan yatay kesit analizi sonucunda ekonomik özgürlük ve bütçe saydamlığı arttıkça yolsuzluğun azaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hu vd. (2020) tarafından Çin üzerine yapılan ve yerel yönetimlerin bütçe şeffaflığı ile vatandaş memnuniyeti arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmada, 235 katılımcıdan çevrimiçi anket yoluyla toplanan veriler yapısal eşitlik yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda bütçeye ilişkin bilgi ve verilerin kamuoyuna duyurulması yani bütçe şeffaflığı ile vatandaş memnuniyeti arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Ayrıca vatandaş memnuniyeti üzerinde devletin imajının olumlu bir etkisi vardır. Koçdemir ve Yılmaz (2020) tarafından 94 ülke üzerine yapılan çalışmada 2012, 2015 ve 2017 dönemine ilişkin bütçe saydamlığı ile yolsuzluk arasındaki ilişki araştırılmıştır. İstatistiksel analiz sonucuna göre incelenen her üç yılda bütçe saydamlığı ve yolsuzluk arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Öte yandan uluslararası kuruluşlar da bütçe saydamlığına ilişkin çalışmalar ortaya koymuştur. Bunların başında Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından 1998 yılında hazırlanan “Mali Saydamlık İyi Uygulamalar Tüzüğü” gelmektedir. Benzer şekilde Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) tarafından 2001 yılında hazırlanan “Bütçe Saydamlığı İçin En İyi Uygulamalar” rehberi ve uluslararası bağımsız bir kuruluş olan Uluslararası Bütçe Ortaklığı (IBP) tarafından hazırlanan “Açık Bütçe Endeksi” yayınlanmıştır.

Bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişkiyi inceleyenlerden Cuellar (1998), çalışmasında yasama organı tarafından yapılan bütçe gözetimi ile performans esaslı bütçeleme sistemi arasındaki ilişkiyi anket yönteminden istifade ederek araştırmıştır. Çalışma 46 ABD eyaletini ve 1996-1997 dönemini kapsamaktadır. Araştırmada elde edilen bulgulardan, yasama organının bütçe gözetiminde performans esaslı bütçeleme sisteminin önemli bir araç olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca vatandaşların bütçe hakkına sahip çıkması durumunda yasama organının bütçeyi daha etkin gözetleyebildiği sonucuna varılmıştır.

Wehner (2005) tarafından gerçekleştirilen ve 2003 yılını kapsayan çalışmada 43 ülkenin yasama organlarının bütçe gözetimleri karşılaştırılmıştır. Yapılan yatay kesit analizi sonucunda yasama organının bütçe gözetim işlevi ile ekonomik gelişmişlik düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunurken; demokratikleşme düzeyi, hükümet sistemi ve parti disiplini arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bir diğer bulgu da Anglosakson ülkelerinde yasama organının bütçe yetkilerinin zayıf olduğudur. Wehner (2006), 2003 yılı için 36 OECD üyesi ülkenin yasama organlarının bütçe gözetim kapasitelerini endeksleme yöntemiyle karşılaştırdığı çalışmasında, yasama organının bütçe gözetim düzeylerinin çağdaş liberal demokrasilerde farklılık gösterdiğini tespit etmiştir. Öte yandan, bütçe hakkının bazı ülkelerde yürütme organı üzerinde bir kontrol mekanizması olarak kullanılırken bazılarında ise sadece anayasal bir hüküm olarak kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yasama organının bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı ve mali disiplin arasındaki ilişkiyi 2009 yılı için 75 ülkeyi kapsayan bir örneklem üzerinden araştıran Rios vd. (2015)'nin üç aşamalı en küçük kareler yöntemi kullanarak yaptığı analiz sonucuna göre, yasama organı tarafından yapılan bütçe gözetimi bütçe saydamlığını artırmaktadır. Ancak mali disiplinin sağlanması açısından bu durumun risk teşkil ettiği tespit edilmiştir.

Rios vd. (2016) yasama organının bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişkiyi EKK, İki Aşamalı En Küçük Kareler Yöntemi ve Sıralı Probit yöntemlerini kullanarak araştırdıkları çalışmalarında değişkenler için IBP'nin 2010 yılı anket verilerinden istifade etmiştir. Çalışmada bütçe gözetimini, uygulama öncesi, uygulama anı, uygulama sonrası ve genel bütçe gözetimi şeklinde ayrımlara tabi tutmuştur. Yapılan analiz sonucunda bütçe saydamlığı üzerinde yasama organının bütçe gözetiminin, hukuk sistemi türünün ve yüksek denetim kurumlarının (Sayıştayların) pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dikmen ve Çiçek (2019) tarafından yapılan ve 2017 yılını kapsayan çalışmada, 115 ülke yasama organının bütçe gözetim işlevi ile mali saydamlık arasındaki ilişki araştırılmıştır. İki Aşamalı En Küçük Kareler Yönteminden istifade edilerek yapılan analiz sonucunda yasama organının etkin bütçe gözetiminin mali saydamlığı artırdığı tespit edilmiştir.

Literatürde konuya ilişkin çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde, daha çok yatay kesit analizi çalışmalarının olduğu görülmektedir. Bununla birlikte yapılan çalışmalarda yasama organı bütçe gözetimini etkin yapabildiği takdirde bütçe saydamlığının artacağı ve hesap verilebilirliğin önemli ölçüde sağlanacağı ortaya konulmuştur. Literatürde, açık bütçe endeksine ilişkin tek bir yıl verisi ile yasama organının bütçe gözetiminin bütçe saydamlığı üzerindeki etkisi çalışılmış ve en son 2017 yılı açık bütçe endeksi kullanılarak araştırma yapılmıştır. Bu çalışmanın mevcut literatürden farkı; 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarına ilişkin açık bütçe endeksi verilerinin kullanılarak hem ayrı ayrı hem de toplulaştırılmış örnekleme yasama organının bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişkinin gelişmekte olan 64 ülke özelinde analiz edilmesidir. IBP'nin güncel 2019 yılı anket verilerinin de analize dâhil edilmesi ve konunun gelişmekte olan ülkeler özelinde ele alınması, bu çalışmanın literatüre katkısı olarak ifade edilebilir.

3. EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Veri Seti, Değişkenler ve Model

Çalışmada yasama organının bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişki ampirik olarak araştırılmıştır. Gelişmekte olan 64 ülke² üzerine yapılan çalışmada 2012, 2015, 2017 ve 2019 yılları için hem ayrı ayrı hem de toplulaştırılmış örnekleme söz konusu ilişki analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada belirtilen ülkelerin analize dâhil edilmesinin nedeni, IBP veri tabanından temin edilen ve modelin bağımlı değişkenini oluşturan açık bütçe endeksinin söz konusu yıllarda sadece aynı 64 ülke için mevcut olmasıdır. Ayrıca, IBP tarafından açık bütçe endeksi 2006, 2008, 2010, 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarında yayımlanmıştır. Ancak 2012 öncesi verilerde ülke örneklemi sınırlı olduğundan dönemsel periyodu gözlemleyebilmek adına çalışmada 2012 yılı ve sonrası yıllar ele alınmıştır. Tablo 1’de çalışmada kullanılan değişkenler ile ilgili tanımsal bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlerin Tanımlanması

Kategori	Değişkenin Adı	Kısaltması	Kaynağı
Bağımlı Değişken	Bütçe Saydamlığı	BS	International Budget Partnership (IBP)
Bağımsız Değişken	Bütçe Gözetimi	BG	IBP 2012, 2015, 2017 ve 2019 verileri
	Demokrasi Düzeyi	D	Marshall and Jaegger’s Polity’s 4 Dataset
	Kişi Başı GSYİH	G	World Bank
	Devletin Etkinliği	DE	The World Bank’s Worldwide Governance Indicators
	Siyasi Ayrışma	SA	The World Bank’s Dataset on Political Institutions

Çalışmada bağımlı değişken olarak bütçe saydamlığı (BS), bağımsız değişken olarak yasama organının bütçe gözetimi (BG), demokrasi düzeyi (D), kişi başına GSYİH (G), devletin etkinliği (DE) ve siyasi ayrışma (SA) verileri kullanılmıştır. Bütçe saydamlığı ve bütçe gözetimi verileri IBP veri tabanından, demokrasi düzeyi

2- Arnavutluk, Cezayir, Angola, Arjantin, Azerbaycan, Bangladeş, Benin, Bolivya, Bosna-Hersek, Botswana, Brezilya, Bulgaristan, Kamboçya, Kamerun, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cum., Ekvator, Mısır, El Salvador, Ekvator Ginesi, Fiji, Gürcistan, Gana, Guatemala, Honduras, Hindistan, Endonezya, Irak, Ürdün, Kazakistan, Kenya, Kırgızistan, Lübnan, Makedonya, Malezya, Meksika, Moğolistan, Fas, Namibya, Nepal, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Papua Yeni Gine, Peru, Filipinler, Katar, Rusya, Senegal, Sırbistan, Güney Afrika, Sri Lanka, Tanzanya, Tayland, Doğu Timor, Tunus, Türkiye, Ukrayna, Venezuela, Vietnam, Zambiya, Zimbabve.

verisi Marshall and Jaegger's Polity IV veri tabanından, kişi başına GSYİH Dünya Bankası veri tabanından, devletin etkinliği Dünya Bankası Yönetişim Göstergeleri veri tabanından ve siyasi ayrışma Dünya Bankası'nın Siyasi Kurum veri tabanından alınmıştır.

Bu değişkenlerden bütçe saydamlığı (BS) verisi için literatürde yer alan ampirik çalışmaların çoğu IBP tarafından hesaplanan açık bütçe endeksini kullanmaktadır (Wehner ve Renzio, 2013; Harrison ve Sayogo, 2014; Rios vd., 2016; Dikmen ve Çiçek, 2019; Koçdemir ve Yılmaz, 2020). Endeks kapsamlı bir ankete dayanmakta olup 2006 yılında 40 ülkeyi kapsayan analizler, 2019 yılında 117 ülkeyi kapsayacak şekilde genişletilmiştir. IBP tarafından yapılan araştırma anketi toplam 142 sorudan oluşmaktadır³. Ancak bütçe saydamlığı 109 soruya verilen cevapların ortalaması ile oluşturulmaktadır. Açık bütçe endeksi hükümetin bütçe ile ilgili temel belgeleri vatandaş ile paylaşıp paylaşmadığı ve bu belgelerdeki bilgilerin kapsamlı ve yararlı olup olmadığını değerlendirmektedir. Bu çerçevede çalışmada literatür ile paralel olarak bütçe saydamlığı için IBP tarafından hesaplanan açık bütçe endeksi kullanılmıştır. Endeks 0-100 arasında değerler almaktadır. Açık bütçe endeksine göre ülkeler; (0-20) hiç bilgiye sahip olmadığı, (21-40) az bilgiye sahip olduğu, (41-60) sınırlı bilgiye sahip olduğu, (61-80) önemli düzeyde bilgiye sahip ve (81-100) çok fazla bilgiye sahip olduğu şeklinde kabul edilmektedir. Endeksteeki artış ülkenin bütçe saydamlığının yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Vergi toplama ve harcama yapma yetkisini elinde bulunduran hükümetin hazırlamış olduğu bütçe ve ilgili plan ve programları ile uygulama sonuçlarının gözetimi görevini genellikle yasama organı üstlenmektedir. Bu bağlamda bütçe gözetimi (BG) değişkeni, yasama organının söz konusu gözetim işlevini ifade etmektedir. Yasama organının bütçe gözetimi endeksi, ankette yer alan bütçenin uygulama öncesi (107-113 aralığındaki 7 soru), uygulama anı (114-117 aralığındaki 4 soru) ve uygulama sonrasına (118. soru) ilişkin soruların toplamının ortalaması alınarak hesaplanmaktadır. Her soru 0, 33, 67 ya da 100 değerlerinden oluşmaktadır. Yasama organının bütçe gözetimi endeksi, 0-100 arasında değerler almaktadır. Endeksteeki artış ilgili ülkede yasama organının bütçe gözetiminin yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Yasama organının bütçe gözetimi yüksek olduğunda bütçe saydamlığının artması beklenmektedir.

3- Bütçe saydamlığına ilişkin anket sorularının içeriği; ülkelerin bütçe bilgilerini vatandaşları ile paylaşım paylaşılmadığının, bütçe sürecinde hazırlanması gereken sekiz temel bütçe belgesinin (ön bütçe raporu, hükümet bütçe önerisi, vatandaş bütçesi, kanunlaşan bütçe, yıl-ıçti raporları, yıl ortası raporu, yıl sonu raporu ve denetim raporu) kapsamlı, güncel ve anlaşılır olup olmadığının değerlendirilmesi ve sayısallaştırılmasından oluşmaktadır.

Demokratikleşme düzeyi yüksek ülkelerde vatandaşlar mali veriler yani bütçe dokümanları hakkında daha fazla bilgiye sahip olabilmektedir. Demokratikleşmeyle birlikte hesap verilebilirlik düzeyinin artması, bütçe saydamlığı yüksek bir hükümet yapısını ortaya çıkarabilmektedir (Rosendorff ve Vreeland, 2006:6). Çalışmada kullanılan demokrasi düzeyi (D) değişkeni -10 (güçlü otokrazi) ile +10 (güçlü demokrasi) arasında değerler almaktadır.

Diğer bir değişken olan Kişi Başına GSYİH (G) düzeyi yüksek ülkeler, gelir düzeyi düşük ülkelere kıyasla bilgiye erişim, teknik kapasite ve yasal düzenlemeler gibi konularda daha ileri olduğundan, ülkelerin gelişmişlik düzeyi arttıkça bütçe saydamlığına karşı olumlu bir tutum ortaya çıkacağı kabul edilmektedir (Bastida ve Benito, 2007: 669). Ancak literatürde ülkelerin gelişmişlik düzeyi ile saydamlık arasında herhangi bir ilişki bulmayan veya negatif ilişki bulan çalışmalar yer almaktadır (Alt vd., 2005).

Devletin etkinlik düzeyine ilişkin veriler, ilgili ülkede bireylere, uzmanlara ve şirketlere anket uygulanarak temin edilmektedir. Devletin Etkinliği (DE) değişkeni -2,5 ile +2,5 arasında değerler almaktadır. Değerdeki artış ilgili ülkede devlet etkinliğinin arttığı, azalış ise devlet etkinliğinin azaldığı anlamına gelmektedir. Etkinliğin yüksek olduğu ülkelerde vatandaşlar devlet tarafından sunulan hizmetleri denetleyebilmekte, devletin yetkilerini hangi yönde ve ne ölçüde kullandığı hakkında bilgi elde edebilmektedir. Dolayısıyla etkinliğin yüksek olduğu ülkelerde saydamlığın da yüksek olması beklenmektedir.

Siyasi Ayrışma (SA) değişkeni, hükümetteki parti sayısını ifade etmektedir. Değişken 0 ila 1 arasında değer alır ve genellikle 0,5'ten büyük bir değer hükümette ikiden fazla parti olduğunu, değer 1'e yaklaştıkça da siyasi parti sayısının arttığını ifade etmektedir. Hükümette tek bir siyasi partinin hakim olması durumunda bu parti bütçeyi istediği gibi şekillendirebilmektedir. Hükümette birden fazla partinin varlığı durumunda ise hazırlamış oldukları bütçe tasarısını yasama organında kabul ettirebilmeleri için diğer siyasi partilerle müzakere yoluna gitmeleri gerekecektir (Krafchik ve Wehner, 2004: 6). Bu durum hükümetlerin daha fazla saydam olmalarına sebebiyet verecektir.

Yasama organının bütçe gözetiminin bütçe saydamlığı üzerindeki etkisinin araştırıldığı bu çalışmada, Rios vd. (2016) tarafından yapılan çalışmadan yola çıkılarak geliştirilen model kullanılmıştır. Bu doğrultuda, oluşturulan ekonometrik modelde bütçe saydamlığı bağımlı değişken, yasama organının bütçe gözetimi,

demokrasi düzeyi, kişi başı GSYİH, devletin etkinliği, siyasi ayrışma değişkenleri ise bağımsız değişken durumundadır. Ampirik çalışma sonucunda yasama organının bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasında ilişki olup olmadığı 2012, 2015, 2017 ve 2019 yılları için hem ayrı ayrı hem de toplulaştırılmış olarak ortaya konulmaya çalışılmış ve ilave olarak böyle bir ilişki varsa, pozitif ya da negatif mi olduğu analiz edilmiştir. Tahmin için kullanılan model aşağıdaki gibidir:

$$BS_{it} = \beta_0 + \beta_1 BG_{it} + \beta_2 D_{it} + \beta_3 G_{it} + \beta_4 DE_{it} + \beta_5 SA_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Rios vd. (2016), Uluslararası Bütçe Ortaklığı (IBP)'nin 2010 yılı anketini kullanarak hem bütçe saydamlığı ile yasama organı bütçe gözetimi arasındaki ilişkiyi hem de yasama organının bütçe gözetimini etkileyen faktörleri (hukuk sistemi, siyasi rekabet, yüksek denetim kurumunun bütçe gözetim derecesi, kamu katılımı, demokratikleşme ve ekonomik gelişim düzeyini) araştırmıştır. Bu çalışmada ise 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarına ait açık bütçe endeksi verileri kullanılarak ayrı ayrı ve toplulaştırılmış örnekleme sadece yasama organı bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişki araştırılmıştır. Böylece iki değişken arasındaki ilişkinin seyri daha sağlıklı görülebilmektedir. Ayrıca, IBP'nin güncel 2019 yılı anket verileri kullanılmıştır.

Denklem (1) hem 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllar için ayrı ayrı tahmin edilmiş hem de ilgili yıllar toplulaştırılmış olarak panel formunda tahmin edilmiştir. Modelde β_0 sabit terimi, $\beta_1 \dots \beta_64$ eğim parametrelerini, i indisi ülkeleri, t zamanı ve ε ise hata terimini ifade etmektedir.

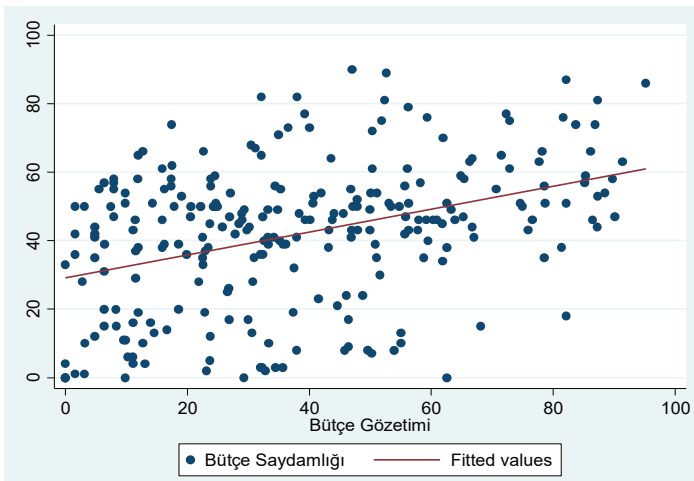
3.2. Ampirik Bulgular

Tanımlayıcı istatistiklere ilişkin bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır. Bütçe saydamlığı puanları ortalaması yaklaşık olarak 42 düzeyindedir. Bütçe saydamlığının en yüksek olduğu ülke Güney Afrika (90) iken bütçe saydamlığının en düşük olduğu ülkeler 0 bütçe saydamlığı puanına sahip olup sırasıyla Katar, Ekvator Ginesi ve Venezuela'dır. Başka bir ifadeyle, bütçelere dair bilgi paylaşımı söz konusu ülkelerde yapılmamaktadır. Yasama organının bütçe gözetiminin en yüksek olduğu ülke 95.23 puan ile Güney Afrika'dır. Yasama organının bütçe gözetiminin yoğun gözetildiği diğer ülkeler sırasıyla Ukrayna (91), Botsvana (90) ve Türkiye (89)'dir. Bütçe gözetiminin en düşük olduğu ülkeler ise 0 puan ile Katar, Ekvator Ginesi, Irak ve Lübnan'dır. Bu durum söz konusu ülkelerde yasama organı tarafından bütçe gözetimi gerçekleştirilmediği anlamına gelmektedir. Demokrasi düzeyinin ortalaması 4.16, kişi başına GSYİH ortalaması 6001, devlet etkinliğinin ortalaması -0.30 ve siyasi ayrışmanın ortalaması 0.56'dır.

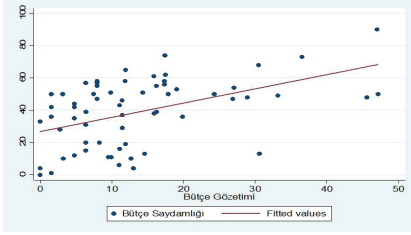
Tablo 2: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken Adı	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	Minimum	Maksimum
BS	256	41.894	21.095	0	90
BG	256	38.036	24.547	0	95.238
D	256	4.158	5.388	-10	10
G	256	6001.777	8623.348	698.466	85076.14
DE	256	-0.309	0.525	-1.658	0.998
SA	250	0.564	0.241	0	0.917

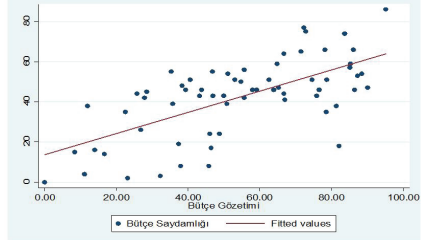
Şekil 2’de 2012-2019 dönemi, Şekil 3’te 2012 yılı, Şekil 4’te 2015 yılı, Şekil 5’te 2017 yılı ve Şekil 6’da 2019 yılına ilişkin olarak gelişmekte olan 64 ülke için bütçe saydamlığı ile yasama organı tarafından yapılan bütçe gözetimi arasındaki ilişki gösterilmektedir. İki değişken arasındaki ilişkiyi hem yıllar itibariyle hem de toplulaştırılmış olarak veren serpilme grafiklerinde bütçe saydamlığı ve bütçe gözetimi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin mevcut olduğu görülmektedir. Yani ortaya çıkan bu ilişkiden anlaşılacağı üzere, ele alınan örnekleme yasama organı tarafından yapılan bütçe gözetimi arttıkça bütçe saydamlığı artmaktadır. Ayrıca 2012-2019 dönemi için bütçe saydamlığı ile modelde yer alan demokrasi düzeyi, GSYH, devletin etkinliği ve siyasi ayrışma arasındaki ilişki sırasıyla Şekil 7, Şekil 8, Şekil 9 ve Şekil 10’da gösterilmektedir. Modelde yer alan diğer değişkenler ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişkiyi veren serpilme diyagramları değerlendirildiğinde; GSYH değişkeni dışında diğer değişkenler ile bütçe saydamlığı arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Elde edilen bu önsel bilgi analiz sonuçlarıyla uyumludur.

Şekil 2: Bütçe Saydamlığı- Bütçe Gözetimi İlişkisi (2012-2019)

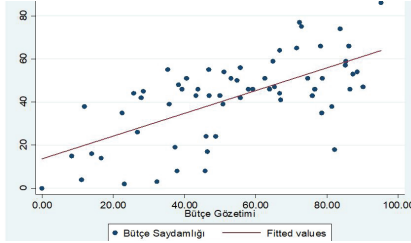
Şekil 3: Bütçe Saydamlığı - Bütçe Gözetimi İlişkisi (2012)

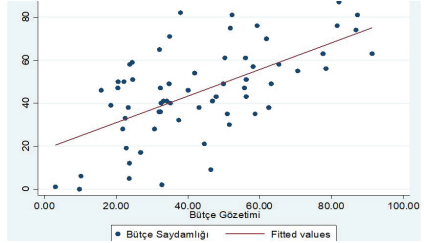
Şekil 4: Bütçe Saydamlığı - Bütçe Gözetimi İlişkisi (2015)

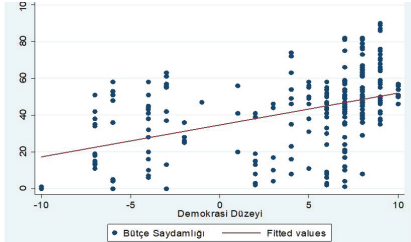
Şekil 5: Bütçe Saydamlığı - Bütçe Gözetimi İlişkisi (2017)

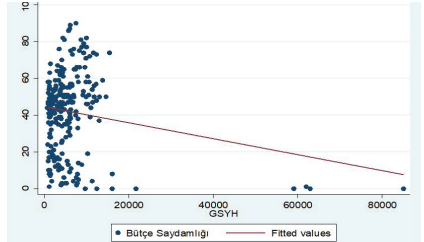
Şekil 6: Bütçe Saydamlığı - Bütçe Gözetimi İlişkisi (2019)

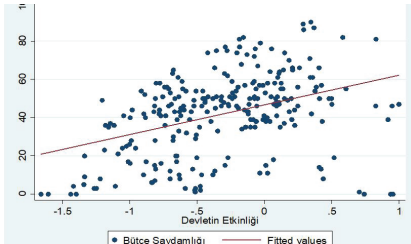
Şekil 7: Bütçe Saydamlığı - Demokrasi Düzeyi İlişkisi (2012-2019)

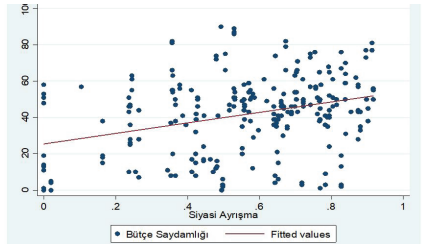
Şekil 8: Bütçe Saydamlığı - GSYH İlişkisi (2012-2019)

Şekil 9: Bütçe Saydamlığı - Devletin Etkinliği İlişkisi (2012-2019)

Şekil 10: Bütçe Saydamlığı - Siyasi Ayrışma İlişkisi (2012-2019)

Yatay kesit analizinin kullanıldığı çalışmaların temel problemi değişen varyans problemidir. Bu bağlamda tahmin modellerinin analizlerinin değişen varyans sorununun giderilerek yapılması gerekmektedir (Wooldridge, 2001: 55). Bu çalışmada, Model (II, III, IV ve V) için değişen varyans problemi en yaygın yöntem olan White testi kullanılarak giderilmiş ve nihai tahmin modeline ulaşılmıştır. Ayrıca, yatay kesit analizlerinde dikkat edilmesi gereken diğer bir konu modelin anlamlılık gücünü gösteren R^2 ile ilgilidir. Studenmund (1992), yatay kesit verileri kullanılarak yapılan tahminlerde 0.5 büyüklüğünde R^2 'nin kurulan modelin anlamlılık gücü için iyi bir uygunluk oluşturduğunu ifade etmektedir (Ağır ve Kar, 2010: 167). Tahmin edilen modellere ait değerleri sırasıyla 0.44 (Model II), 0.52 (Model III), 0.41 (Model IV) ve 0.57 (Model V) olarak saptanmıştır. Bu durum tahmin modellerinin anlamlı olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak Model'e (II, III, IV ve V) ilişkin White ve Ramsey Reset test istatistik sonuçları da kurulan tahmin modellerinde değişen varyans sorunu olmadığını, modellerin açıklayıcılık gücünün kabul edilebilir olduğunu ve doğru spesifikasyonda kurulduğunu göstermektedir.

Öte yandan 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarının toplulaştırılmış analizinin gerçekleştirildiği Model I'in tahmin edilebilmesi için öncelikli olarak uygun modelin belirlenmesi gerekmektedir. Model tahmininde Hausman testinden istifade edilmiş olup modelde tesadüfi etkilerin olduğu gözlemlenmiştir. Bu doğrultuda, model için değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyon sorunlarının olup olmadığı test edilmiştir. Değişen varyansın varlığı için Levene, Brown ve Forsythe testi yapılmış ve modelde değişen varyans sorunu olduğu, otokorelasyon sorunu için Baltagi-Wu LBI testi yapılmış ve test istatistiği kritik değer olarak kabul edilen 2'nin üstünde olduğu için modelde otokorelasyon sorunu olduğu ve birimler arası korelasyon sorununun varlığı için Friedman testi yapılmış ve modelde birimler arası korelasyon sorununun olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, seriler arasında değişen varyans ve otokorelasyon problemleri olduğundan bu problemleri göz önünde bulunduran Arellano, Froot ve Rogers dirençli tahmincisinden istifade edilerek nihai model sonuçlarına ulaşılmıştır.

Tablo 3'te 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarının hem ayrı ayrı hem de toplulaştırılmış örnekleme ait analiz bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 3: Analiz Sonuçları

Bağımlı Değişken: Bütçe Saydamlığı (BS)					
	Model I (2012-2019)	Model II (2012)	Model III (2015)	Model IV (2017)	Model V (2019)
BG	0.0858*** (2.86)	0.7905*** (3.33)	0.3816*** (3.63)	0.0098 (0.10)	0.4117*** (5.30)
D	0.6852** (2.07)	1.0915** (1.97)	0.2163 (0.39)	0.9153* (1.83)	1.0086*** (2.95)
G	-0.0003** (-2.05)	-4.42e-0 (-0.02)	-0.0003** (-1.98)	-0.0006** (-2.49)	-0.0003* (-1.90)
DE	15.8682*** (4.83)	7.0155* (1.72)	9.4014** (2.65)	22.5301*** (4.66)	14.6471*** (4.05)
SA	15.3360** (1.84)	14.7662 (1.25)	15.4150* (1.87)	21.7021* (1.75)	5.9785 (0.64)
Sabit	34.5190*** (6.07)	17.9353** (2.07)	17.1354** (2.44)	35.3895*** (3.91)	26.4531*** (3.90)
Gözlem	246	61	61	62	62
R-Kare	0.49	0.44	0.52	0.41	0.57
F istatistiği		11.69***	30.07***	15.48***	34.24***
Wald istatistiği	90.16***				
Levene,Brown ve Forsythe Test	W0= 3.386*** W50= 1.574** W10= 3.386***				
Baltagi-Wu LBI	2.2152				
Friedman Testi	7.806 (1.000)				
White Testi		17.6854 (0.608)	24.7235 (0.212)	30.1847 (0.066)	24.3297 (0.228)
Reset Testi		0.15 (0.929)	0.34 (0.799)	0.28 (0.841)	0.30 (0.828)

Not 1: {***},{**},{*} sırasıyla %1, %5 ve %10 düzeyinde anlamlılıkları ifade etmektedir.

Not 2: z ve t istatistikleri parantez içinde verilmiştir.

Analiz sonuçlarına göre yasama tarafından yapılan bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasında pozitif yönde ve istatistiki olarak %1 düzeyinde güçlü bir ilişki olduğu, bu ilişkinin analiz edilen üç ayrı (2012, 2015 ve 2019) yılda ve toplulaştırılmış örnekleme de istikrarlı biçimde geçerliliğini sürdürdüğü

gözlemlenmektedir. Yani, yasama organı tarafından yapılan bütçe gözetimi arttıkça bütçe saydamlığı artmaktadır. Elde edilen bu ekonometrik bulgu, analize konu olan ülkelerde bütçe sürecinde yasama organının yeterli ölçüde bütçe gözetimi gerçekleştirdiği anlamına gelmektedir. Bu gözetimin yüksek olmasının arkasında yatan pek çok unsur bulunmaktadır. Bunlar; yasama organının hükümetin bütçe kanun tasarısını parlamentoya sunmadan önce bütçe politikalarını ve programlarını tartışabilmesi, yasama organının mali yıl başlamadan önce bütçe işlemlerine (sunulması ve görüşülmesi) ilişkin yeterli süreye sahip olması, bütçe kanun tasarısının uzmanlaşmış yasama organı komisyonları tarafından incelenebilmesi ve yasama organı gerekli gördüğünde bütçe kanun tasarısında değişiklik yapma yetkisine sahip olabilmesidir. Bunlara ek olarak, bu ülkelerde bütçe gözetiminin yüksek olmasında yasama organı tarafından bütçenin uygulama sürecinin izlenmesi ve tarafsız ve bağımsız bilgiler/ veriler sunan yüksek denetim kurumunun hazırlamış olduğu denetim raporlarının yasama tarafından incelenmesi etkilidir. Bütçe gözetiminin düşük düzeyde olduğu ülkelerde ise yasama organının bu gibi hususlarda yeterli deneyime sahip olmadığı görülmektedir.

Ancak, yasama organının bütçeyi etkin gözetlemesi ülkelerin siyasi, idari, hukuki, tarihsel ve sosyal pek çok özelliği ile yakından ilişkilidir. Örneğin, yasama organının bütçe gözetim puanının en yüksek olduğu ülke Güney Afrika'dır. Güney Afrika'da bağımsızlığı yasalarla belirlenmiş Parlamenter Bütçe Ofisi, yasama organına düzenli periyodlarla rapor sunmaktadır. Bu durum Güney Afrika'da yasama organının elini güçlendirmekte ve bütçe sürecinin bütün aşamalarında etkin bir bütçe gözetimi yapılmasına yardımcı olabilmektedir. Söz konusu bu durum ülkede yerleşmiş bir bütçe sisteminin varlığına işaret etmektedir (Dikmen, 2019: 72). Yasama organının bütçe gözetiminin yoğun gözetildiği diğer ülkelerden biri de Türkiye'dir. Türkiye'de uzmanlaşmış bir bağımsız mali kurum bulunmamasına rağmen Cumhurbaşkanlığı tarafından hazırlanan Orta Vadeli Program (makro politikalar, hedef ve gösterge niteliğindeki temel makroekonomik büyüklükler ve ilkeler) ve Orta Vadeli Mali Plan (gelir-gider tahminleri, borçlanma durumu, açık hedef ve kamu idarelerinin ödenek teklif tavanları) bütçe aşamalarına ilişkin bilgiler sunmaktadır. Dolayısıyla bu iki rapor yasama organının etkin bir bütçe gözetimi yapabilmesinde etkili olmaktadır. Öte yandan, Katar, Tayland ve Bulgaristan gibi ülkelerde ise yasama organının bütçe gözetim puanı düşüktür. Katar'da bütün üyeleri Emir tarafından atanan ve danışma meclisi görevi gören yasama organının varlığı bu durumun ortaya çıkmasında etkilidir. Katar gibi

mutlak monarşi ile yönetilen ülkelerde yasama organı sadece danışma meclisi özelliğinde tavsiyelerde bulunmaktadır. Dolayısıyla son söz en üst otoritede (emir, kral vb.) olduğu için yasama organı temsil ve gözetim işlevlerini etkin bir şekilde kullanamamaktadır (Blanchard, 2014: 3).

Şüphesiz bütçe gözetiminin etkinliğinin artmasında bağımsız ve tarafsız bilgiler sunan bağımsız mali kurumların rolü önemlidir. Bu kurumlar bilhassa bütçe hazırlama sürecinde yasama organı adına analizler yaparak elde ettikleri bilgi ve verileri tarafsız bir şekilde yasama organına sunarlar. Bulgaristan'da bu gibi kurumlar yasalarla koruma altına alınsa da bütçe sürecine ilişkin sınırlı ölçüde analiz yapmakta ve bunları kısmen yayınlamakta veya hiç yayınlamamaktadır. Tayland'da ise bu kurumlar yasalarla koruma altına alınmamış olup düzenli periyodlarla yasama organına rapor da sunmamaktadır. Böylelikle her iki ülkede de yasama organı yeterli düzeyde sağlıklı bilgi ve veriye ulaşamadığından etkin ve verimli bir bütçe gözetimi ortaya çıkmadığı gibi hesap verilebilirlik ve iyi yönetim de gerçekleşmemektedir.

Analizde yer alan diğer değişkenler değerlendirildiğinde; demokratikleşme düzeyi katsayısının tüm modellerde pozitif ve model III hariç diğer modellerde istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle bir ülkede demokratikleşme arttıkça bütçe saydamlığı da artmaktadır. Kişi başına GSYİH katsayısı, tüm modellerde negatiftir ve model II dışında diğer modellerde %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Devletin etkinliği değişkeninin katsayısı pozitif ve tüm modellerde istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Siyasi ayrışma değişkeninin katsayısı pozitif olup model II ve model V dışında istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Başka bir ifadeyle hükümette birden fazla partinin varlığı, bütçe saydamlığını arttırmaktadır.

SONUÇ

Temsili demokrasi uygulamaları gereği vatandaşlar hem kendilerini etkileyecek kararlarda söz sahibi olma hem de kendilerinden toplanan vergilerin hangi alanlara ve ne miktarda harcadığını öğrenme isteği nedeniyle kamusal karar ve uygulamalarda daha fazla yer almayı talep etmektedir. Ancak vatandaşların kamusal karar ve uygulamalara her durum ve koşulda dâhil edilmesi mümkün olmamaktadır. Vatandaşların kamusal kararlara katılmadığı durumlarda siyasi otorite tarafından alınan kararları öğrenmeleri daha elzem

hale gelmiştir. Bu durum vatandaşları modern temsili demokrasi ve saydam yönetim anlayışı gereği siyasi otoriteden mali bilgi ve veriler konusunda açıklık ve saydamlık talep etmeye yöneltmiştir.

Şüphesiz saydamlığın mali boyutunu, bütçe saydamlığı oluşturmaktadır. Bütçe saydamlığı ile vatandaşlar hem kamusal karar ve uygulamalara katılma fırsatı elde etmekte hem de devlet tarafından üretilen mal ve hizmetlerin toplumsal yararının en yüksek düzeyde ortaya çıkmasına katkı sağlamaktadır. Bir başka ifadeyle, vatandaş bütçe saydamlığı aracılığıyla kamusal mal ve hizmet üretim alanlarını görebilmekte ve kamusal politika kararlarını, uygulamalarını ve sonuçlarını gözlemleyebilmektedir. Vatandaşlar bütçe saydamlığı mekanizmasının daha etkin çalışabilmesi için milletvekillerini yani yasama organını görevlendirmişlerdir. Böylelikle yasama organı bütçe süreçlerinde aktif olarak yer almaktadır. Yasama organı, bütçe süreçlerine gözetim araçları vasıtasıyla müdahil olmaktadır. Bütçe saydamlığı bağlamındaki uygulamaların etkililiği ve verimliliği için yasama organının gözetim araçları yardımıyla etkin bir bütçe gözetimi yapabilmesi önem taşımaktadır.

Yasama organının bütçe gözetimi ile bütçe saydamlığı arasındaki ilişkinin gelişmekte olan 64 ülke örneğinde yatay kesit ve panel veri tahminçileri yardımıyla ve IBP'nin 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarına ait açık bütçe verileri esas alınarak analiz edildiği bu çalışmada, söz konusu ilişki ilgili yıllar için ayrı ayrı ve toplulaştırılmış olarak kurulan modeller yardımıyla tahmin edilmiştir. Analiz sonucuna göre yasama organının bütçe gözetimi, bütçe saydamlığını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. İncelenen dönemlerde de bu ilişkinin oldukça güçlü ve istikrarlı şekilde devam ettiği tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sonuç, Santiso (2005); Rios vd. (2016); Dikmen ve Çiçek (2019) tarafından yapılan araştırmaların bulgularıyla örtüşmektedir. Örneklem özelinde elde edilen ampirik bulgular, yasama organının vatandaşlar adına bütçe hakkını etkin bir şekilde kullanmasının bütçe saydamlığını ve dolayısıyla hesap verilebilirliği önemli ölçüde artırdığını göstermektedir.

Modeldeki diğer bağımsız değişkenlerin bütçe saydamlığı üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde ise, demokrasi düzeyinin bütçe saydamlığını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilediği görülmektedir. Bu bulgu, Rosendorff ve Vreeland (2006) ve Harrison ve Sayogo (2014) gibi araştırmaların bulguları ile benzerlik göstermektedir. Bu sonuç, aynı zamanda seçimlerin daha demokratik ortamda gerçekleştiği ve kamuoyunun mali raporlar/göstergeler konusunda

daha fazla bilgilendirildiği ülkelerde saydamlık ve hesap verilebilirliğin daha yüksek düzeyde gerçekleştiğini göstermektedir.

Siyasi ayrışmanın da bütçe saydamlığını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilediği, çalışmanın bir diğer sonucudur. Bunun anlamı, bütçenin tek bir siyasi parti çoğunluğu ile yasalaştığı ülkelere kıyasla, demokratik teamüllere uygun olarak bütçelerin muhalefetin de desteğini alarak yasalaştığı ülkelerde bütçe saydamlığının daha yüksek olduğudur. Keza hükümetin yasama organına bütçe tasarısını kabul ettirebilmek için koalisyon desteğine ihtiyaç duyduğu ülkelerde saydamlık artmaktadır. Ayrıca bu durum bütçe üzerinde yasama organının daha fazla söz sahibi olduğuna işaret etmektedir. Bu bulgu Alt vd. (2006) ve Andreula ve Chong (2015) gibi araştırmaların bulgularıyla uyumludur.

Devletin etkinliği de bütçe saydamlığını istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir. Bu bulgu, devlet etkinliğinin yüksek olduğu ülkelerde bilgi akışının daha fazla olduğu, yolsuzluğun azaltılarak mali bilgilerin şeffaflaştığı şeklinde yorumlanabilir. Elde edilen bu bulgu Islam (2006), Andreula ve Chong (2015) çalışmalarını destekler niteliktedir.

Çalışmada, Bastida ve Benito (2007)'da olduğu gibi kişi başına gelirin bütçe saydamlığını pozitif etkileyeceği varsayılmıştır. Fakat örneklem özelinde, kişi başına gelirin bütçe saydamlığını istatistiksel olarak oldukça zayıf olmasına rağmen anlamlı ve negatif etkilediği görülmüştür. Bu bulgu, çalışmanın örneklemi oluşturan gelişmekte olan ülkelerde vatandaşların mali bilgilere erişimde yaşayabilecekleri güçlükler dikkate alındığında, pratiğin teoriyle her zaman uyumlu olmayacağı şeklinde yorumlanabilir.

Sonuç olarak, 2012, 2015, 2017 ve 2019 yıllarına ilişkin ampirik bulgular, gelişmekte olan ülkelerde yasama organının bütçe gözetiminin, bütçe saydamlığını etkileyen önemli bir faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla devletler başkanlık, yarı başkanlık ve parlamenter hükümet sistemlerinden hangisini benimsemiş olursa olsun demokrasinin güçlendirilmesi, iktidarın tek elde toplanmaması, temel hak ve özgürlüklere önem verilmesi gözetim mekanizmasının etkin bir şekilde uygulanabilmesine katkı sağlayacaktır. Demokrasinin güçlendirilmesi de bütçe saydamlığını pozitif şekilde geliştirecektir.

Bütçe politika ve programlarının belirlenmesi sürecinde bütçe gözetim etkinliğinin artırılması için bazı hususlara öncelik verilmesi gerekmektedir.

Buna göre; i) bütçe tasarılarının hazırlanması ve görüşülmesi için etkin bir takvim öngörülerek ve yeterli ve nitelikli bir süre sağlanarak bütçe takviminde sık değişiklik yapılmamalıdır, ii) uzman personele ve yeterli kaynağa sahip güçlü yasama organı komisyonları oluşturulmalıdır, iii) kamuoyunu bilgilendirmek için bütçe ile ilgili bilgi ve veriler zamanında ve eksiksiz yayımlanmalıdır, iv) yasama organına bütçeye ilişkin konularda, maliye politikasının mali etkilerine ve yeni politika önerilerinin maliyet tahminlerine dair tarafsız ve doğru analizler yapan uzmanlaşmış bağımsız bütçe araştırma birimleri oluşturulmalıdır, v) yasama organı gerektiğinde bütçe tasarısında değişiklik yapabilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ağır, Hüseyin ve Kar, Muhsin (2010), Türkiye’de Elektrik Tüketimi ve Ekonomik Gelişmişlik Düzeyi İlişkisi: Yatay Kesit Analizi, *Sosyoekonomi*, 12(12): 149-176.
- Alt, James E. ve Lassen, David (2006), Fiscal Transparency, Political Parties, and Debt in OECD Countries, *European Economic Review*, 50: 1403–1439.
- Alt, James E.; Lassen, David ve Rose, Shanna (2005), The Causes of Fiscal Transparency: Evidence from the U.S. States, Sixth Jacques Polak Annual Research Conference, Washington, DC: International Monetary Fund.
- Andreula, Nicoló ve Chong, Alberto (2015), Do Good Institutions Improve Fiscal Transparency?, *Economics of Governance*, 17(3): 241–263.
- Atiyas, İzak ve Sayın, Şerif (2000), Devletin Mali ve Performans Saydamlığı, İçinde İzak Atiyas ve Şerif Sayın (Ed.), *Kamu Maliyesinde Saydamlık*. İstanbul: Acar Matbaacılık.
- Bastida, Francisco ve Benito, Bernardino (2007), Central Government Budget Practices and Transparency: An International Comparison, *Public Administration*, 85(3): 667–716.
- Bellver, Ana ve Kaufmann, Daniel (2005), Transparency: Initial empirics and policy applications, Policy Research Working Paper, World Bank.
- Benito, Bernardino ve Bastida, Francisco (2009), Budget Transparency, Fiscal Performance, and Political Turnout: An International Approach, *Public Administration Review*, 69(3): 403– 417.
- Blanchard, Christopher M. (2014). Qatar: Background and U.S. Relations. Washington, DC.
- Cameroon Budget Inquirer (2013), Why Budget Transparency, <http://cameroon.openspending.org> (Erişim: 20.01.2021).
- Cansız, Harun (2000), Kamu Mali Yönetiminde Saydamlık, *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1): 267–281.
- Chohan, Usman W. (2017), Ex-Ante or Ex-Post? Oversight and Parliamentary Budget Offices, Discussion Paper Series: The Art and Science of Legislative Budget Offices.
- Cuellar, Enrique Roberto (1998), A Comparative Analysis of Legislative Budget Oversight: Performance-Based Budgeting in the American States, The University of Texas at Austin.
- Dikmen, Süleyman ve Çiçek, Hüseyin Güçlü (2019), Yasama Organının Bütçe Gözetimi İşlevi ve Mali Saydamlık Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi, *Siyasal: Journal of Political Sciences* 28(2), 181-205.

- Dikmen, Süleyman (2019), Bütçe Gözetimi Açısından Bağımsız Mali Kurumların Bütçe Sürecindeki Rolü, *Sayıştay Dergisi*, 115, 55-81.
- Dolan, Alissa M. vd. (2014), *Congressional Oversight Manual*, CRS Report for Congress.
- Dülger, Cumhur (2007), Türkiye’de Bütçe Saydamlığı ve Bütçe Saydamlığı Algılama Düzeyinin Ölçülmesi, Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Egeli, Haluk ve Özen, Ahmet (2017), *Bütçe Politikası*, Kitap Ana Basım Yayım Dağıtım, İzmir.
- Friedberg, Chen ve Hazan, Reuven, Y. (2012), *Legislative Oversight. Comparative Assessments of Parliament (CAP) Note*.
- Harrison, Teresa M. ve Sayogo, Djoko S. (2014), Transparency, Participation, and Accountability Practices in Open Government: A Comparative Study, *Government Information Quarterly*, 31(4): 513–525.
- Heald, David (2003), Fiscal Transparency: Concepts, Measurement and UK Practice, *Public Administration*, 81(4), 723-759.
- House of Commons (2017), *Financial Scrutiny Uncovered A Guide for Members by the Committee Office Scrutiny Unit* (3. Ed.).
- Hu, Qiuxian; Zhang, Leibao; Zhang, Wenyu ve Zhang, Shuai (2020), Empirical Study on the Evaluation Model of Public Satisfaction With Local Government Budget Transparency: A Case From China, *SAGE Open*, April-June, 1-15.
- International Budget Partnership (IBP) (2019), *Guide to the Open Budget Questionnaire: An Explanation of the Questions and the Response Options*, Washington. <https://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/open-budget-survey-2019-guide-and-questionnaire-english.pdf> (Erişim: 01.01.2021).
- Kayalidere, Gül ve Mastar Özcan, Pelin (2014), Bütçe Saydamlığı ve Ekonomik Özgürlüğün Yolsuzluk Üzerindeki Etkisi, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 28(2): 219-234.
- Kıral, Halis ve Akdemir, Tekin (2019), Bütçe Hakkı Kapsamında Türkiye’de Ödenek Aktarmalarının Değerlendirilmesi, *Sayıştay Dergisi*, 112: 107-135.
- Koçdemir, Mehmet ve Yılmaz, Hakkı Hakan (2020), Kamu Mali Yönetiminde Bütçe Saydamlığı ve Yolsuzluk İlişkisi: Açık Bütçe Endeksi ve Yolsuzluk Algılama Endeksi Üzerinden Bir Analiz, *Sayıştay Dergisi*, 33 (118): 71-99.
- Kopits, George ve Craig, Jon (1998), *Transparency in Government Operations*, IMF, Washington DC.

- Köse, H. Ömer (2012), Küresel Krizle Mücadelede Denetimin Önemi ve Yüksek Denetim Kurumlarının Rolü, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3): 93-108.
- Köse, H. Ömer (2020), Yüksek Denetim Kurumlarının Yargısal İşlevleri ve INTOSAI Standartlarında Yargının Temel İlkeleri, *Sayıştay Dergisi*, 32(117):9-38.
- Krafchik, Warren ve Wehner, Joachim (2004), Legislatures and Budget Oversight: Best Practices, *The Kazakhstan Revenue Watch Open Forum*, Almaty, Kazakhstan.
- Lienert, Ian ve Jung, Moo-Kyung (2004), "The Legal Framework for Budget Systems an International Comparison", *OECD Journal on Budgeting*, 4(3).
- Lienert, Ian (2005), Who Controls The Budget: The Legislature or the Executive? *IMF Working Paper*, 5(115).
- Martin, Shane (2013), Parliamentary Questions. Comparative Assessments of Parliament (CAP) Note.
- Mikesell, John L. (2010), *Fiscal Administration: Analysis and Applications for the Public Sector*, 8. Edition, Cengage Learning, Boston.
- OECD (2002), *OECD Best Practices for Budget Transparency*, Paris.
- OECD (2014), *OECD Principles of Budgetary Governance*, Paris, <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Draft-Principles-Budgetary-Governance.pdf> (Erişim Tarihi: 20.02.2020)
- OECD (2017), *Budget Transparency Toolkit, with Practical Steps for Supporting Openness, Integrity and Accountability in Public Financial Management*.
- Pelizzo, Riccardo ve Stapenhurst, Rick (2004), *Tools for Legislative Oversight: An Empirical Investigation*, Policy Research Working Paper, No:3388. Washington DC.
- Pelizzo, Riccardo ve Rick Stapenhurst (2014), *Government Accountability and Legislative Oversight*, Routledge, New York.
- Rios, Ana-Maria, Bastida, Francisco ve Benito, Bernardino (2015), Risks and Benefits of Legislative Budgetary Oversight, *Administration & Society*, 50(6): 856-883.
- Rios, Ana-Maria, Bastida, Francisco ve Benito, Bernardino (2016), Budget Transparency and Legislative Budgetary Oversight: An International Approach, *American Review of Public Administration*, 46(5): 546-568.
- Rosendorff, B. Peter ve Vreeland, James Raymond (2006), *Democracy and Data Dissemination: The Effect of Political Regime on Transparency*, New York University&Yale University.

- Santiso, Carlos (2005), *Budget Institutions and Fiscal Responsibility: Parliaments and the Political Economy of the Budget Process in Latin America*, World Bank Institute, Washington, D.C.
- Stapenhurst, Rick, Pelizo, Riccardo, Olson, David M. ve von Trapp, Lisa (2008), *Legislative Oversight and Budgeting: A World Perspective*, WBI Development Studies, Washington, DC: World Bank.
- Studenmund, A.H. (1992), *Using Econometrics: A Practical Guide*, Second Edition, New York: Harper Collins Publishers
- Wehner, Joachim (2005), *Legislative Arrangements for Financial Scrutiny: Explaining Crossnational Variation*. İçinde R. Pelizzo, R. Stapenhurst, ve D. Olson (Ed.), *The Role of Parliaments in the Budget Process*.
- Wehner, Joachim (2006), *Assessing the Power of the Purse: An Index of Legislative Budget Institutions*, *Political Studies*, 54: 767–785.
- Wehner, Joachim (2006b), "Effective Financial Scrutiny", R. Stapenhurst, N. Johnston ve R. Pelizzo (Ed.), *The Role of Parliament in Curbing Corruption* içinde, Washington, DC: The World Bank, 81-92.
- Wehner, Joachim (2007) *Budget Reform and Legislative Control in Sweden*, *Journal of European Public Policy*, 14(2): 313-332.
- Wehner, Joachim (2010), *Legislatures and the Budget Process The Myth of Fiscal Control*, Hampshire: Palgrave Macmillan Publishers.
- Wehner, Joachim ve Byanyima, Winnie (2004), *Parliament, the Budget and Gender, France: Inter-Parliamentary Union (IPU), United Nations Development Programme (UNDP), United Nations Fund for Women (UNIFEM), World Bank Institute*.
- Wehner, Joachim ve Renzio, Paolo de (2013), *Citizens, Legislators, and Executive Disclosure: The political Determinants of Fiscal Transparency*, *World Development*, 41(1): 96–108.
- West, William F. ve Cooper, John (1989), *Legislative Influence v. Presidential Dominance: Competing Models of Bureaucratic Control*, *Political Science Quarterly*, 104(4), 581–606.
- Wooldridge, Jeffrey M. (2001), *Econometric Analysis of Cross Section and Panal Data*, The MIT Press, Cambridge, London
- Yamamoto, Hironori (2007), *Tools for Parliamentary Oversight: A Comparative Study of 88 National Parliaments*, Geneva, Switzerland: Inter-Parliamentary Union.